Antoni OLAK¹

ZJAWISKO BEZROBOCIA A ZAGROŻENIE SPOŁECZNE

Problematyka bezrobocia na trwałe stała się przedmiotem badań ekonomistów w wyniku wielkiego kryzysu z lat trzydziestych ubiegłego wieku, kiedy to w krótkim czasie stopa bezrobocia w większości krajów uprzemysłowionych wzrosła do poziomu przekraczającego 20%. Spowodowało to, że po obu stronach oceanu zaczęły powstawać modele teoretyczne bezrobocia, których celem było znalezienie odpowiedzi na przyczyny jego występowania oraz sposoby skutecznej z nim walki.

Zjawisko zubożenia, które dotknęło dużą część populacji w Polsce, nie jest fikcją. Wywołało ono poczucie bezradności, wiktymizacji i niezadowolenia z sytuacji materialnej. Miało ono oczywiście ogromny wpływ na rodzinę i jej funkcjonowanie.

Socjologowie podkreślają, że brak pracy wpływa na całe społeczeństwo. Bezrobotni są zauważalni w społeczeństwie, natomiast prawie każdy członek społeczności ma do czynienia z bezrobotnymi lub z konsekwencjami negatywnego zjawiska, jakim jest bezrobocie. Narasta powszechny lęk przed utratą pracy, a rynek pracy jest jednym z fundamentów porządku społecznego i jest analizowany przez pryzmat socjologiczny i ekonomiczny.

Główną przyczyną bezrobocia jest bieda, która w wielu wypadkach jest spowodowana bezrobociem. W latach biedy i ubóstwa widać ścisły związek. W wypadku wzrostu stopy bezrobocia zwiększa się również poziom ubóstwa. Te kluczowe zagadnienia przedstawione są w niniejszym artykule.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie negatywnych, z punktu widzenia społeczno-gospodarczego, zjawisk wynikających ze zjawiska bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych, absolwentów szkół (uczelni), którzy po ich ukończeniu nie mają perspektywy na podjęcie zatrudnienia.

Słowa kluczowe: bezrobocie, ubóstwo, ubóstwo rodzin

1. WSTĘP

Zjawisko bezrobocia należy do największych problemów społecznych. Po II wojnie światowej Polska znajdowała w systemie komunistycznym, w którym zjawisko jawnego bezrobocia praktycznie nie występowało; w tym okresie każdy miał zapewnione zatrudnienie, nie obawiał się utraty pracy. Rozpoczęta w 1989 r. transformacja systemu ustrojowego w Polsce wywołała ogromne zmiany na rynku pracy. Niedobór podaży pracy zniknął, pojawiła się nadwyżka i jawne bezrobocie, pojawiły się ryzyko społeczne oraz niepokój polityczny.

Problematyka bezrobocia na trwałe stała się przedmiotem badań ekonomistów w wyniku wielkiego kryzysu z lat trzydziestych ubiegłego wieku, kiedy to w krótkim czasie stopa bezrobocia w większości krajów uprzemysłowionych wzrosła do poziomu przekraczającego 20%. Spowodowało to, że po obu stronach oceanu zaczęły powstawać modele

¹ Prof. nadzw. dr hab. Antoni Olak, Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, Katedra Bezpieczeństwa Narodowego, ul. Akademicka 12, 27-400 Ostrowiec Świętokrzyski, e-mail: antonio130@vp.pl

teoretyczne bezrobocia, których celem było znalezienie odpowiedzi na przyczyny jego występowania oraz sposoby skutecznej z nim walki.

Problem bezrobocia wynika z ekonomicznego, społecznego i politycznego znaczenia tego zjawiska. Długotrwałe bezrobocie prowadzi do ubóstwa, a rodzinę bezrobotnego doprowadza do izolacji społecznej. Skutki bezrobocia to: degradacja ekonomiczna oraz społeczna bezrobotnych i ich rodzin, marginalizacja grup społecznych i całych regionów, wzrost zjawisk patologicznych wśród środowisk dotkniętych bezrobociem. Szczególnie niepokojące jest to, że część młodzieży, absolwentów szkół, zaczyna swoje życie zawodowe od rejestracji w urzędzie pracy jako bezrobotni. Problem bezrobocia najczęściej dotyczy ludzi słabo wykształconych, jednakże na brak pracy skazane są także osoby, które ukończyły studia.

W gospodarce rynkowej zjawisko bezrobocia występuje od zawsze, jednak w XXI w. – co nie ulega wątpliwości – musi się znaleźć w centrum uwagi polityki gospodarczej każdego państwa. Stanowi bowiem poważne zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego, jednakże organy państwa nie zawsze radzą sobie z tym narastającym problemem.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie negatywnych, z punktu widzenia społeczno-gospodarczego, zjawisk wynikających ze zjawiska bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych, absolwentów szkół (uczelni), którzy po ich ukończeniu nie mają perspektywy na podjęcie zatrudnienia.

2. PRZYCZYNY POWSTAWANIA BEZROBOCIA

Bezrobocie jest zjawiskiem bardzo złożonym, dlatego wyróżnia się wiele przyczyn jego występowania². Najczęściej są to:

- brak dostosowania struktury podaży do popytu pracy zgłaszanego przez pracodawców;
- procesy, które dążą do restrukturyzacji, a co za tym idzie – dyskryminacja i likwidacja niektórych działalności gospodarczych;
- ograniczenie bądź całkowity spadek produkcji określonych towarów czy też usług z powodu braku zainteresowania ze strony kupujących;
- brak promocji wolnych miejsc pracy ze strony instytucji pośrednictwa pracy;
- brak równowagi między zapotrzebowaniem rynku pracy na określone zawody a kierunkami kształcenia szkół i uczelni wyższych;
- nadmierne obciążenia fiskalne przedsiębiorców;
- brak mobilności i dyspozycyjności pracowników oraz osób bezrobotnych;
- zmiana siedziby danej firmy czy instytucji, a co za tym idzie – przeniesienie do innych miast czy też województw;
- automatyzacja – zastąpienie określonej części siły roboczej unowocześnionymi maszynami;
- brak rozwoju gospodarczego pewnych regionów kraju;
- likwidacja małych i średnich przedsiębiorstw (zwłaszcza tzw. „przedsiębiorstw rodzinnych”);

² Szerzej: B. Sowa, *Bezrobocie*, [w:] W. Kalita, M. Kurek, L. Piczak, B. Sowa, *Ekonomia. Wybrane zagadnienia mikro i makroekonomii, Dyplom WSPiA przepustką do biznesu*, Wyd. Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Rzeszów-Przemysł 14/134 (2014), s. 255 n.

- pasywność postaw podmiotów gospodarczych, które liczą na samoczynną likwidację nowych zasad gospodarowania i powrót do systemu sprzed lat;
- brak wystarczających środków finansowych, będących w dyspozycji instytucji powołanych do przeciwdziałania bezrobociu w celu ograniczenia tego niekorzystnego zjawiska;
- zachowania związków zawodowych, które dążą do utrzymania poziomu zarobków realnych i sprzeciwu wynikające z ich obniżenia;
- brak chęci do podnoszenia kwalifikacji przez pracowników.

Należy zwrócić uwagę, że istotne znaczenie w szerzeniu się zjawiska bezrobocia odegrał poprzedni ustrój. Obywatele – zwłaszcza starsi – w dzisiejszych czasach są mniej samodzielni, zaradni i brak im odwagi, aby móc zaryzykować i prowadzić własną działalność gospodarczą. Również polityka naszego kraju wpływa na poziom bezrobocia w nim występującego, na obywateli zakładających własne firmy bowiem nakładane są wysokie obciążenia fiskalne (podatki, opłaty oraz składki na ubezpieczenia społeczne).

Również w literaturze ekonomicznej można spotkać modele, które podejmują próbę określenia przyczyn bezrobocia³.

Model ubytku kapitału ludzkiego – warunkiem rozwoju tego kapitału jest ponoszenie odpowiednio wysokich nakładów na kształcenie, szkolenia czy rozwój umiejętności. Gdy nakłady te nie są wystarczająco wysokie i nie pozwalają nawet na utrzymanie istniejących kwalifikacji, następuje deprecjacja kapitału ludzkiego. Jest to negatywny wstrząs popytowy lub podażowy, który prowadzi do bezrobocia, co wywołuje procesy deprecjacji kapitału ludzkiego, i to w różnorodny sposób.

Absolwentom szkół trudno znaleźć pracę, utrwalić zdobytą w szkole wiedzę, nawyki solidnej pracy oraz rozwinąć umiejętności zawodowe. Jednak w warunkach szybkiego postępu technicznego kwalifikacje posiadane przez bezrobotnych okazują się przestarzałe. Czynniki te sprawiają, że zasób kapitału ludzkiego posiadanego przez bezrobotnych po pewnym czasie się zmniejsza. W rezultacie zmniejszają się szanse na podjęcie zatrudnienia przez bezrobotnych. Gdy więc negatywny wstrząs aktywności gospodarczej ustaje i wzrasta popyt na pracę, bezrobocie wcale nie musi się obniżyć.

Niska wartość kapitału ludzkiego uniemożliwia zdobycie pracy, co powoduje wzrost poziomu bezrobocia. Ubytek kapitału ludzkiego może być częściowo skompensowany elastycznymi płacami. Dłuższe pozostawanie bez pracy powoduje obniżenie aspiracji płacowych, co przynajmniej częściowo rekompensuje skutki ubytku kwalifikacji dla prawdopodobieństwa znalezienia zatrudnienia. Również zależność między trudnością znalezienia pracy a okresem bezrobocia nie jest do końca pewna. Nie ma wystarczających dowodów, czy słabe rezultaty poszukiwań pracy są wynikiem długookresowego bezrobocia, czy też osoby słabiej motywowane szukają pracy mniej intensywnie i to one tworzą poziom bezrobocia długookresowego⁴.

Model ubytku kapitału rzeczowego – uznaje się tu również, że podstawową rolę w utrzymywaniu bezrobocia pełni deprecjacja kapitału rzeczowego. Zaczęto zauważać, że występuje tu czynnik, który blokuje rozmiary zatrudnienia i utrzymuje bezrobocie na dość wysokim poziomie. Zasób kapitału rzeczowego jest wartością endogeniczną, zależną od stopnia wykorzystania kapitału. Ubytek ten ma trwałe konsekwencje. Gdy negatywny

³ E. Kwiatkowski, *Bezrobocie podstawy teoretyczne*, PWN Warszawa 2002, s. 208.

⁴ *Ibidem*, s. 214.

wstrząs mija, nie pojawia się tendencja do wzrostu popytu, bariera kapitału rzeczowego blokuje wzrost zatrudnienia i spadek bezrobocia⁵.

Model „insider–outsider” – wynikają z niego istotne implikacje dla interpretacji bezrobocia. Istnienie bezrobocia związane jest z silną pozycją „insiderów”. Dzięki takiej pozycji „outsiderzy” nie są w stanie doprowadzić do obniżki płac i wzrostu zatrudnienia. Tłumaczy to kształtowanie się płac i zatrudnienia w przedsiębiorstwach funkcjonujących na pierwotnym rynku pracy, w których pracownicy wywierają istotny wpływ na przebieg negocjacji płacowych. Należy jednak zwrócić uwagę na inny czynnik ograniczający znaczenie teorii „insider–outsider” – podkreślając zasadniczą rolę „insiderów” w kształtowaniu płac i zatrudnienia, teoria ta pomija znaczenie nowo powstałych firm dla kształtowania płac. W nowych podmiotach gospodarczych „insiderzy” nie mają tak znaczącej pozycji. Kształtowanie się płac i zatrudnienia podlega tu mechanizmom rynkowym⁶.

3. KONSEKWENCJE BEZROBOCIA

Utrata pracy i wejście w rolę bezrobotnego stanowią dla wielu ludzi początek długotrwałej sytuacji doświadczania braku kontroli nad własnym życiem i przyczynia się do powstania wykluczonej bezradności. Próby znalezienia zatrudnienia bardzo często kończą się niepowodzeniem. Te przykre doświadczenia związane z poszukiwaniem pracy bardzo często powodują obniżenie motywacji w poszukiwaniach⁷.

Bezrobocie, a zazwyczaj bezrobocie długotrwałe, powoduje u człowieka konsekwencje w wielu sferach życia⁸.

Sfera emocjonalna – bezrobocie powoduje obniżenie nastroju, rezygnację, pesymizm oraz apatię. Bezrobotni charakteryzują się poczuciem bezsilności, utratą wiary we własne siły, występuje u nich skłonność do dewaluowania własnej osoby oraz własnych dokonań; osoby czują się zbędne i bezużyteczne. Również w kontaktach z osobami pracującymi odczuwają ujawniany przez innych emocjonalny stosunek do nich, subiektywnie odbierany jako napiętnowanie, odrzucenie wykluczenie z grupy.

Ta świadomość znacznie utrudnia proces readaptacji społecznej, pobudzenia motywacji, otwarcia na nowe doświadczenia i relacje międzyludzkie. W wielu wypadkach przeszkadza, a niekiedy wręcz uniemożliwia znalezienie pracy⁹. Ten negatywny stosunek do innych powoduje w wielu wypadkach wykluczenie społeczne. Zaniechanie kontaktów ze znajomymi, dalszą rodziną, a niekiedy zaniedbywanie najbliższych (współmałżonków, dzieci czy rodziców) i niedostrzeganie ich potrzeb. Taka sytuacja bardzo często powoduje stany depresyjne, ponieważ bezrobotny czuje się zbędny.

Sfera motywacyjna – deficyty w sferze motywacyjnej przejawiają się zaniechaniem prób poszukiwania pracy, podnoszenia własnych kwalifikacji. W wypadku znalezienia pracy za pośrednictwem właściwego urzędu zauważalny jest także brak widocznych starań o utrzymanie zatrudnienia, a ogólna aktywność bezrobotnych ulega obniżeniu. W

⁵ Szerzej: A. Wojtyna, *Czy Polsce grozi efekt histerezy?*, „Gospodarka Narodowa” 1994/1, s. 1–10.

⁶ Szerzej: D. Begg, S. Fischer, R. Dornbusch, *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2007, s. 567.

⁷ Szerzej: J. Kitowski, *Remarks on the social costs of unemployment in Poland*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1994/XXVIII, H, s. 61–70.

⁸ M. Czechowska-Bieluga, A. Kanios, E. Sarzyńska, *Profil kompetencji społecznych osób pracujących i bezrobotnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, s. 50.

⁹ Szerzej: A. Winiarczyk, *Migracje zarobkowe jedną z przyczyn niepełności rodziny*, „Pedagogika Rodziny” 1/2 (2011), s. 71 n.

ciągu dnia bezrobotni ograniczają się do wykonania niezbędnych czynności, spędzając całe dnie przed telewizorem, często rezygnując z własnych zainteresowań czy hobby.

Bezrobotni rzadziej niż osoby pracujące angażują się we wszelkiego rodzaju aktywności, preferując bierne sposoby spędzania czasu wolnego. Dzieje się tak bardzo często z powodu braku środków finansowych na ten cel. Bezrobotni mają problem z konstruktywnym wypełnianiem czasu, który pozostaje do ich dyspozycji, ponieważ są przekonani, że wykorzystają go gorzej niż osoby pracujące. Można tu zaobserwować ogólną słabość napięcia motywacyjnego, czego konsekwencją jest szybka rezygnacja z zamierzonego celu przy napotkaniu przeszkody czy doświadczenia spowodowanego niepowodzeniem¹⁰.

Sfera poznawcza – objawia się u bezrobotnych mających problemy w analizie własnej sytuacji i możliwości jej zmiany¹¹. Nie widzą oni szans na znalezienie pracy we własnym zawodzie, tłumaczą sobie, że rynek pracy jest przepełniony, że są za „starzy”, że nie ma dojazdu do miejsca pracy znajdującego się kilka kilometrów dalej od miejsca zamieszkania. Bardzo często są przekonani, że po odjęciu kosztów dojazdu podjęcie pracy nie będzie opłacalne. Nie chcą słyszeć o poszukiwaniach pracy w innej branży niż ta, w której dotychczas pracowali, bądź o zmianie kwalifikacji. W Polsce osoby o niskim poziomie wykształcenia, bezrobotne czy zagrożone bezrobociem bardzo rzadko podejmują działania na rzecz poszerzenia własnych umiejętności.

Bezrobotni rzadziej niż osoby pracujące nawiązują kontakty z innymi ludźmi, a wręcz mają z tym ogromny problem, prowadzą dość ograniczone życie towarzyskie. Zwykle są to pogawędki przy sklepie, pomiędzy sąsiadami czy też z ludźmi mającymi takie same problemy jak oni sami, czyli z innymi bezrobotnymi. Krąg ich znajomych jest o wiele węższy niż osób pracujących – wynika to z faktu, że nie stać ich na prowadzenie typowego życia towarzyskiego. Ich środowisko cechuje brak satysfakcjonujących kontaktów interpersonalnych. Występują dystans i brak zaangażowania emocjonalnego, ograniczenie się do wąskiego, dobrze znanego repertuaru ról oraz nadmierne komplikowanie relacji z innymi przez zadręczanie się przekonaniem o szczególnym znaczeniu relacji między ludźmi.

Nie sposób, pisząc o konsekwencjach bezrobocia, pominąć sytuacji ekonomicznej. Bezrobocie wiążące się z brakiem stałych dochodów powoduje obniżenie poziomu życia, a co gorsza – zjawisko to nasila się wraz z upływem czasu pozostawania poza płatnym zatrudnieniem. Gospodarstwa domowe, w których są osoby bezrobotne, mają trudności z utrzymaniem się, takie rodziny często są dotknięte już nie problemem biedy, lecz problemem ubóstwa. Długotrwały stan beczynności zawodowej może powodować pojawienie się wyuczonej bezradności czy przekonania o braku wpływu na własne życie, a to z kolei prowadzi do bierności i akceptowania własnej sytuacji. Wpływa to także niekorzystnie na poziom posiadanych kompetencji zawodowych, gdyż brak sposobności wykorzystywania w praktyce posiadanej wiedzy i umiejętności powoduje ich obniżenie. Brak wiary bezrobotnych w to, że mogą zmienić własne położenie oraz brak lub dezaktualizacja ich przygotowania zawodowego wymuszają podejmowanie przez urzędy pracy i inne instytucje oraz organizacje działań, które mają za zadanie mobilizować bezrobotnych do przejawiania aktywności na rynku pracy i podnoszenia lub nabywania nowych kwalifikacji¹².

¹⁰ M. Czechowska-Bieluga, A. Kanios, E. Sarzyńska, *op. cit.*, s. 51–52.

¹¹ Szerzej: S. Cudak, *Strukturalne przeobrażenia rodziny polskiej*, „Pedagogika Rodziny” 2/3 (2012), s. 73 n.

¹² M. Czechowska-Bieluga, A. Kanios, E. Sarzyńska, *op. cit.*, s. 54–55.

Konsekwencje bezrobocia niosą również negatywne zmiany w relacjach rodzinnych. Taka sytuacja bardzo często prowadzi do alkoholizmu; bezrobotni sięgają po alkohol, starając się w ten sposób uciec od problemów życia codziennego. Młodzi bezrobotni zajmują się handlem narkotykami, chcąc w ten sposób łatwo i szybko zarobić na życie, a także nadużywają narkotyków po to, aby zapomnieć o problemach, z jakimi się borykają. Zjawisku bezrobocia towarzyszy także problem prostytucji¹³ i przestępczości; bezrobotni, nie mając wyjścia, decydują się na wyjście na ulicę czy też kradzieże po to, aby zarobić na życie dla siebie, a bardzo często także po to, aby zaspokoić podstawowe potrzeby własnych rodzin.

Należy podkreślić tu także rolę emigracji, na którą udają się nasi rodacy w pogoni za pracą, co bardzo często powoduje zaburzenie funkcji rodziny, a nawet ich rozpad.

Bezrobocie wywołuje wyraźnie odmienne skutki w sytuacji, gdy ma charakter krótkookresowy (można uznać, że część z nich ma charakter korzystny, a samo zjawisko jest naturalnie w dynamicznie rozwijającej się gospodarce), a inne w sytuacji, gdy trwa dłużej. W drugim wypadku może przerodzić się w bezrobocie długookresowe, a więc – zgodnie z międzynarodowymi definicjami – trwające nieprzerwanie przez 12 miesięcy lub dłużej (zgodnie z definicją stosowaną przez ILO oraz Eurostat, jednak np. Bureau of Labor Statistics stosuje kryterium 27 tygodni)¹⁴.

4. POLITYKA SPOŁECZNA WOBEC PROBLEMU BEZROBOCIA

W literaturze przedmiotu, w ramach polityki rynku pracy najczęściej wyróżnia się dwa jej rodzaje:

- **aktywna polityka rynku pracy** – składają się na nią: pośrednictwo pracy, szkolenia, subsydiowanie płac lub innych kosztów zatrudnienia, pożyczki, roboty publiczne¹⁵;
- **pasywna polityka rynku pracy** – ogranicza się do wsparcia dochodowego bezrobotnych, składają się na nią zasiłki dla bezrobotnych lub inne formy wsparcia finansowego, na przykład finansowanie opieki zdrowotnej¹⁶.

Aktywna polityka rynku pracy przeważnie obejmuje instrumenty służące podnoszeniu kwalifikacji bezrobotnych, których głównym celem jest przygotowanie siły roboczej do zmian strukturalnych, umożliwiając jej dostosowanie się do zmian popytu na pracę. Z kolei pasywna polityka rynku pracy często przenosi negatywne skutki; osoby bezrobotne mają przywileje, z których chętnie korzystają i nie chcą z nich rezygnować.

Niekiedy bycie bezrobotnym staje się sposobem na życie, który oddala pracownika od rynku pracy, powodując utratę motywacji do aktywnego poszukiwania pracy. Z tego względu Europejska Strategia Zatrudnienia zaleca przekształcenie zadań pasywnych, koncentrujących się na dostarczaniu dochodu w aktywne, których celem jest poprawa

¹³ A. Olak, S. Szabo, *Współczesne zagrożenia społeczne. Bezpieczeństwo środowisku lokalnym – zarys problematyki*. Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój”, Ostrowiec Świętokrzyski 2012.

¹⁴ T. Gajdarewicz, G. Grotkowska, L. Wincenciak, *Determinanty czasu trwania bezrobocia absolwentów w Polsce*, „Gospodarka Narodowa” 2012/11–12, s. 80.

¹⁵ M. Noga, M.K. Stawicka, *Rynek pracy w Polsce w dobie integracji europejskiej i globalizacji*, PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2009, s. 56.

¹⁶ M. Kabaj, *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu w Unii Europejskiej i w Polsce*, Scholar, Warszawa 2004, s. 115–120.

perspektyw na rynku pracy. W bazie danych Eurostatu¹⁷ w ramach polityki państwa na rynku pracy wyróżnia się dziewięć kategorii działań:

- usługi rynku pracy;
- szkolenia;
- rotacja zatrudnienia i dzielenie pracy;
- zachęty zatrudnieniowe;
- pomoc w zatrudnianiu dla osób niepełnosprawnych;
- bezpośrednie tworzenie miejsc pracy;
- pomoc w uruchomieniu własnej działalności gospodarczej;
- zasiłki dla bezrobotnych;
- wcześniejsze emerytury.

Efektywność prowadzonych form mających na celu aktywizację bezrobotnych nie jest zbyt wysoka, choć systematycznie wzrasta z roku na rok. Jest to widoczne zwłaszcza w prowadzeniu działalności gospodarczej, ponieważ – jak pokazują statystyki – coraz więcej bezrobotnych rozpoczyna własną działalność gospodarczą. Brak kwalifikacji zawodowych, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy, to jedna z charakterystycznych cech osób bezrobotnych¹⁸.

System świadczeń dla bezrobotnych został w Polsce wprowadzony w 1989 r., jednak od początku poddawany jest ciągłym zmianom, które mają na celu zawężenie zakresu podmiotowego uprawnionych do zasiłków, zmianę charakteru świadczeń, obniżenie ich wysokości, a także skrócenie okresu ich wypłaty, które są dokonywane ze środków Funduszu Pracy. Pierwszego maja 2004 r. weszła w życie ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹⁹, w której przedmiot ochrony – a tym samym ryzyko bezrobocia – można ustalić przez analizę przepisów definiujących różne pojęcia w niej zawarte.

Celem tej ustawy są: promocja zatrudnienia, łagodzenie skutków bezrobocia oraz aktywizacja osób bezrobotnych i innych osób poszukujących pracy. Można więc uznać, że jej zakres jest szeroki, ponieważ obejmuje ochronę z tytułu utraty pracy i dochodów z niej uzyskiwanych.

Przepisy w Polsce dotyczą tylko ochrony z tytułu bezrobocia pełnego. Wsparciem dla osób bezrobotnych są również bezpłatne ubezpieczenia dla osób, które utraciły pracę, a także dla członków ich rodzin. Systemem ubezpieczenia zarządza bezpośrednio państwo. Bezrobotni mają prawo korzystania z ubezpieczenia, jakie oferują powiatowe urzędy pracy do ponownego podjęcia okresu zatrudnienia. Finansowanie ubezpieczenia na wypadek bezrobocia jest oparte na składkach opłacanych w zróżnicowanej wysokości przez pracodawców i pracowników²⁰.

Kolejnym aktem prawnym jest ustawa z 17 lipca 2009 r. o praktykach absolwencyjnych²¹, która ma na celu poprawę sytuacji ludzi młodych na rynku pracy. Jej celem jest dawanie możliwości pracodawcom przyjmowania na praktykę ludzi młodych, bez konieczności realizowania obowiązków ubezpieczeniowych oraz ponoszenia kosztów za-

¹⁷ M. Noga, M. K. Stawicka, *op. cit.*, s. 57.

¹⁸ Szerzej: *Rynek pracy w skali lokalnej*, red. R. Szula, A. Tucholska, Scholar, Warszawa 2004, s. 43–47.

¹⁹ DzU 2013 poz. 674 ze zm.

²⁰ Z. Góral, *Bezrobocie i polityka zatrudnienia*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2013, s. 83–84.

²¹ DzU 2009 nr 127, poz. 1052, zwana dalej ustawą o praktykach studenckich.

trudnieniowych. Praktyka ma na celu uzyskiwanie doświadczenia i nabywanie umiejętności praktycznych niezbędnych do wykonywania pracy przez absolwentów. Praktyka jest skierowana dla osób, które ukończyły co najmniej gimnazjum, a w dniu podpisania umowy nie ukończyły 30 lat²².

Również zasiłki dla bezrobotnych są pewnego rodzaju pomocą dla osób, które utraciły pracę. Pozwalają one przetrwać okres, w którym osoba pozostaje bez pracy. Umożliwiają selekcjonowanie ofert pracy, co pozytywnie wpłynie na jakość wykonywanej pracy. Powodują, że wzrasta popyt na określone usługi czy produkty, jednak mają one też negatywny skutek – obniżenie motywacji do poszukiwań pracy przez bezrobotnego. Niekiedy stają się również sposobem na życie wielu „wygodnych” bezrobotnych. Należy zwrócić uwagę, że wiele bezrobotnych nie ma prawa do zasiłku, ponieważ nie spełnia pewnych ustawowych wymogów. Aby pobierać zasiłek, należy być zatrudnionym 365 dni w ciągu 18 miesięcy²³. Okres pobierania zasiłku jest różny w zależności od stopy bezrobocia występującej w danym województwie i wynosi 6–12 miesięcy²⁴. Natomiast wysokość zasiłków zależy od stażu pracy bezrobotnego i czasu trwania bezrobocia.

Wielu bezrobotnych po uprzednim zwolnieniu z pracy otrzymuje odszkodowanie z tytułu zwolnienia z pracy. Pozwala to przeżyć bezrobotnemu i jego rodzinie trudny okres, w jakim on pozostaje, a jednocześnie daje szansę na znalezienie satysfakcjonującej pracy.

Staż jest również zaliczany jako jeden z instrumentów na rzecz przeciwdziałania bezrobociu. O staż mogą się ubiegać bezrobotni²⁵:

- w wieku do 25 roku życia
- długotrwale bez pracy albo po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego bądź też kobiety, które po urodzeniu dziecka nie podjęły zatrudnienia,
- powyżej 50 roku życia,
- bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego lub bez wykształcenia średniego,
- wychowujący samotnie dziecko do lat 18,
- którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia,
- niepełnosprawni.

Staż można odbywać przez 3–12 miesięcy. Stażysta w okresie odbywania stażu otrzymuje miesięczne stypendium, które zależy od rodzaju stażu. Środki finansowe na staże mogą pochodzić z Funduszu Pracy lub z środków Unii Europejskiej. Wysokość stypendium stażowego nie jest wielka jednak stanowi pewne źródło dochodu osoby bezrobotnej. Stażysta, dzięki takiej formie wsparcia, może pogłębiać lub nabywać doświadczenie zawodowe niezbędne do podjęcia pracy w przyszłości. Nawiazuje on nowe kontakty oraz może się wykazać umiejętnościami nabytymi dzięki edukacji.

Polskie prawo pozwala osobom zwalnianym z pracy pozostającym w zatrudnieniu pracowniczym, posiadającym niewielkie gospodarstwa rolne (2–5 ha przeliczeniowych) na objęcie ich statusem bezrobotnego, co wiąże się z dostępem do wielu instytucji rynku

²² Artykuł 2 ust. 1 ustawy o praktykach studenckich.

²³ Artykuł 62 ust. 2 pkt 1, art. 71 ust. 1 pkt 2 ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

²⁴ Artykuł 75 ww. ustawy.

²⁵ Z. Góral, *op. cit.*, s. 201–202.

pracy przeciwdziałających bezrobociu. Takie osoby nie mogą jednak ubiegać się o zasiłek dla bezrobotnych²⁶.

Subwencionowane formy zatrudnienia pełnią ważną funkcję w przeciwdziałaniu bezrobocia. Dzięki czasowemu zatrudnieniu bezrobotni mają możliwość pobierania samodzielnego dochodu.

Nawet kilkumiesięczny powrót do pracy jest pewnym czynnikiem zawodowym. Zapobiega to pauperyzacji i wykluczeniu poza margines życia społecznego. Przeciwdziała „starzeniu się” i „zapominaniu” kwalifikacji zawodowych. Pracodawcy zaś otrzymują wypełnienie czasowe pewnych braków kadrowych²⁷. W kwestii przeciwdziałania bezrobociu wyróżnia się także²⁸: **prace interwencyjne** czy też **roboty publiczne**.

Państwo pomaga również bezrobotnym za pośrednictwem banków, w których bezrobotni mogą otrzymywać pożyczki przeznaczone specjalnie dla nich. O taką pożyczkę mogą się ubiegać również przedsiębiorstwa. Są one zazwyczaj wykorzystywane na rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej, a także dzięki nim zakłady mogą stwarzać nowe stanowiska pracy²⁹.

5. SPOŁECZNO-EKONOMICZNE SKUTKI BEZROBOCIA I ICH WPŁYW NA BEZPIECZEŃSTWO SPOŁECZNE

Obecnie zjawisko bezrobocia staje się zjawiskiem dość niebezpiecznym i może prowadzić do nieodwracalnych, często dotkliwych, skutków dla wielu bezrobotnych i ich rodzin.

Skutki społeczne- wpływają na funkcjonowanie całości społecznych takich jak: rodzina, małżeństwo, społeczność lokalna, zakład pracy, a - w konsekwencji - cała gospodarka i społeczeństwo. Skutki społeczne są liczne i niejednokrotnie odłożone w czasie. Nawet jeśli dotyczą pojedynczych osób (np. choroba psychiczna) to ich konsekwencje (długotrwałe leczenie) jest rozłożone w czasie i wiąże się z zaangażowaniem większej liczby osób (np. lekarze, opiekunowie) oraz instytucji (szpitale, przychodnie). Pozostawanie bez pracy wpływa dezintegrująco na funkcjonowanie rodziny; zauważa się izolację od szerszych struktur pokrewieństwa, od kręgu znajomych i przyjaciół, od sąsiadów i kolegów z „dawnej” pracy co jest związane z ograniczonym zasobem pieniędzy oraz spadkiem „samopoważania” wśród bezrobotnych. Ponadto notuje się wyższy wskaźnik samobójstw wśród osób bezrobotnych niż wśród osób pracujących. Wzrasta ogólny poziom przestępstw i wykroczeń na terenach objętych bezrobociem. W związku z tym wzrasta poziom wydatków budżetowych na ubezpieczenia, ochronę zdrowia, życia i mienia, bezpieczeństwo dzieci w szkołach i przedszkolach oraz bezpieczeństwo w miejscach publicznych. W danej społeczności panuje psychoza zagrożenia przestępczością.

Skutki ekonomiczne – chodzi tutaj o sytuację finansową bezrobotnego i jego rodziny, zaburzone poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji życiowej. Pozostawanie bez pracy członka rodziny skutkuje pogorszeniem się sytuacji materialnej. Jednak gdy dana osoba

²⁶ Rozdział 12 ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Świadczenia przysługujące rolnikom zwalnianym z pracy).

²⁷ M. Kabaj, *Badanie bezrobocia długotrwałego*, PWN, Warszawa 2001, s. 179.

²⁸ *Ibidem*, s. 181–183.

²⁹ Rozdział 11b ww. ustawy (Pożyczki na utworzenie stanowiska pracy oraz pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej).

długotrwale pozostaje bez pracy i jest bardzo często jedynym „żywicielem rodziny”, może prowadzić w konsekwencji do ubóstwa.

Ekonomiczne skutki bezrobocia dotyczą, przede wszystkim, strony materialnej samego bezrobotnego i jego najbliższych, a co za tym idzie – zaburzeń w funkcjonowaniu rodziny. Utrata pracy przez jednego z domowników prowadzi do spadku dochodów rodziny. Długotrwale pozostawanie bez pracy zaś może doprowadzić do ubóstwa. Pozostawanie bez środków do życia, w konsekwencji, może prowadzić się do wyzbywania się rzeczy mniej potrzebnych, na przykład telewizora, komputera czy radia w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb, takich jak: zakup chleba, opału itp. Bardzo często występuje rezygnacja z pewnych rzeczy spożywczych na rzecz artykułów bardziej potrzebnych do funkcjonowania rodziny na poziomie podstawowym.

Związek między wzrostem stopy bezrobocia ponad wielkość stopy naturalnej i wynikającymi z tego powodu stratami PKB sformułował amerykański ekonomista Artur Okun i miernik ten nazwano od nazwiska twórcy prawem Okuna. Mówi on, że dla każdego procentu wzrostu stopy bezrobocia powyżej naturalnej stopy bezrobocia luka PKB powiększa się o 2,5%³⁰

Najistotniejszym – **ekonomicznym** – skutkiem bezrobocia, a jednocześnie największym kosztem społecznym wynikającym z tego zjawiska jest strata produktu krajowego brutto (PKB). Wielkość tej straty mierzona jest za pomocą tzw. „luki PKB”, która stanowi różnicę między potencjalnym PKB, czyli występującym w warunkach pełnego zatrudnienia przy istnieniu jedynie bezrobocia dobrowolnego, a rzeczywistym PKB, czyli wielkością faktycznie osiągniętą w danym czasie

Ekonomiczne i społeczne skutki bezrobocia można rozpatrywać z dwóch punktów widzenia:³¹

- jednostki dotkniętej bezrobociem (indywidualne koszty bezrobocia);
- makroekonomicznego, czyli społeczeństwa.

Indywidualne koszty bezrobocia to koszty, które ponosi bezpośrednio osoba bezrobotna (i jej rodzina) w związku z utratą pracy. Najogólniej można je podzielić na koszty: związane z utratą dochodów z pracy, natury psychospołecznej oraz zdrowotnej.

Bezrobocie członka rodziny³² wywołuje negatywne skutki w następujących funkcjach rodziny:

- **opiekuńczo-wychowawczej** – brak stabilizacji na określonym poziomie oraz brak poczucia bezpieczeństwa;
- **socjalizacyjnej** – znaczne osłabienie poczucia wartości;
- **emocjonalno-ekspresyjnej** – brak autorytetu rodziców, konflikty między małżonkami z powodu braków finansowych;
- **kulturalnej** – rezygnacja z wydatków na sferę kulturalną.

Negatywne skutki bezrobocia dotyczą także pracowników jako grupę społeczną oraz społeczności lokalne³³. Wynika to ze zmiany stosunków pracodawców do zatrudnionych jak i z dużej konkurencyjności na rynku pracy, a także zubożenia pewnych grup miesz-

³⁰ *Ekonomia*, red. W. Caban, PWE, Warszawa 2001, s. 321.

³¹ I. Krawczyk, *Ekonomiczno-społeczne koszty bezrobocia*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2003/3, s.259–266.

³² Szerzej: P. Mosiek, *Socjologiczne aspekty bezrobocia*, „Polityka Społeczna” 2002/1.

³³ M. Śmilgin, *Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2008/8, s. 432.

kańców, co – w konsekwencji – prowadzi do reorganizacji zadań gmin i podwyższania wydatków na realizację podstawowych potrzeb członków tychże społeczności.

Bezrobocie może mieć jednak pozytywne następstwa, do których należą:

- zmniejszenie się bezrobocia ukrytego; zwalniane są osoby o niewystarczających kwalifikacjach do wykonywania określonej pracy. Obniżają się koszty zatrudnienia, a praca staje się bardziej wydajna;
- bezrobotni konkurują o wolne miejsca pracy w danym mieście czy regionie, podnoszą poziom swojego wykształcenia, rozwijają się zawodowo dzięki temu pracodawcy mogą stworzyć zespół dobrze wykwalifikowanych pracowników;
- pracownicy wykazują większe starania podczas wykonywania swoich obowiązków;
- występuje poszanowanie pracy z powodu obaw o jej utratę.

Bezrobocie długotrwałe może mieć nieodwracalne skutki w sferze psychicznej, jak i fizycznej. Bezrobotny długo pozostający bez pracy traci poczucie własnej wartości, często izoluje się od innych, a nierzadko sięga po alkohol, próbując w ten sposób zapomnieć o problemie³⁴.

Pogorszenie się sfery zdrowia fizycznego wiąże się, przede wszystkim, ze stresem wynikającym z braku pracy i wynikającymi z tego wieloma problemami między innymi problemami materialnymi. Brak środków na zakup produktów niezbędnych do prawidłowego odżywiania w konsekwencji prowadzi do pogorszenia się stanu zdrowia fizycznego zarówno samego bezrobotnego, jak i jego rodziny.

Bardzo często po kilku niepowodzeniach rezygnują oni z poszukiwań pracy. Zauważyć można u nich zachowania patologiczne, takie jak narkomania, prostytutka czy podejmowanie pracy wbrew prawu. Niestety w wielu wypadkach mamy do czynienia z ubóstwem – termin ten jest definiowany jako brak dostatecznych środków do życia³⁵: „ubóstwo odnosi się do osób, rodzin lub grup osób, których środki (materialne, kulturalne i socjalne) są ograniczone w takim stopniu, że poziom ich życia obniża się poza akceptowane minimum w kraju zamieszkania”³⁶.

W Polsce zasięg ubóstwa z powodu bezrobocia członków gospodarstwa jest najwyższy. Potocznie ubóstwo ogranicza się głównie do sfery ekonomicznej, która związana jest z poziomem dochodów³⁷. Brak pracy, a zwłaszcza długotrwałe bezrobocie uważane są za jedno z głównych przyczyn wykluczenia społecznego³⁸. Tak zwane nowe ubóstwo (po transformacji 1989 r.) jest ściśle związane z bezrobociem i, w konsekwencji, z instytucjami pomocy społecznej, których kluczowa rola w łagodzeniu skutków ubóstwa jest także nowym zjawiskiem w Polsce³⁹.

Ubóstwo jest zjawiskiem powszechnym i w każdym społeczeństwie istnieją osoby ubogie, które są całkowicie pozbawione dostępu do zasobów pozwalających na pełne

³⁴ Szerzej: B. Sowa, *Bezrobocie*, [w:] W. Kalita, M. Kurek, L. Piczak, B. Sowa, *op. cit.*, s. 257–261.

³⁵ M. Radziukiewicz, *Zasięg ubóstwa w Polsce*, PWE, Warszawa 2006, s. 12.

³⁶ M. Kuta-Pałach, K. Malicki, M. Pokrzywa, S. Wilk, *Wykluczenie społeczne i ubóstwo na Podkarpaciu*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2011, s. 19.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ M. Książkowski, *Modele polityki społecznej a ograniczenie problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego*, [w:] *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*, red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, Dom Wydawniczy, Warszawa 2010, s. 90.

³⁹ E. Tarkowska, *Zrozumieć biednego o dawnej i obecnej biedzie w Polsce*, Typografia, Warszawa 2000, s. 56.

uczestnictwo w życiu społecznym lub wręcz niepozwalających im na przeżycie⁴⁰. W 2013 r. ubóstwo w największym stopniu dotyczyło mieszkańców czterech województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego i świętokrzyskiego. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym osiągał tam wartość od 10% do ponad 11%, natomiast ubóstwem relatywnym – od około 23% do niemal 26%, w sferze ubóstwa ustawowego zaś znajdowało się około 9% osób zamieszkałych w gospodarstwach domowych położonych na terenie województwa świętokrzyskiego i około 10% w pozostałych z wymienionych województw⁴¹.

Czynnikiem decydującym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby i rodziny właśnie osób bezrobotnych⁴². W 2012 r. w gospodarstwach domowych posiadających w swoim składzie co najmniej 1 osobę bezrobotną poniżej ustawowej granicy ubóstwa żyło około 16% osób, natomiast w gospodarstwach bez osób bezrobotnych – około 5%. Stopa ubóstwa skrajnego wynosiła odpowiednio – około 14% i około 4%⁴³. Ubóstwo w 2012 r., podobnie jak w latach poprzednich, wiązało się z bezrobociem (zwłaszcza gdy głowa gospodarstwa domowego miała niski poziom wykształcenia), wielodzietnością, niepełnosprawnością oraz zdecydowanie częściej dotyczyło mieszkańców wsi niż miast – szczególnie na obszarach dotkniętych bezrobociem strukturalnym⁴⁴.

W 2012 r. odnotowano w Polsce wzrost poziomu zagrożenia ubóstwem skrajnym. Odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej granicy ubóstwa skrajnego (tzn. znajdujących się poniżej minimum egzystencji) wzrósł o 1 punkt procentowy w stosunku do 2010 r. i wyniósł 6,7%⁴⁵. Ponadto w 2012 r. gospodarstw domowych posiadających w swoim składzie co najmniej jedną osobę bezrobotną zagrożonych ubóstwem ustawowym było około 11,5%. Z kolei w gospodarstwach bez osób bezrobotnych jedynie co 20 osoba żyła poniżej granicy ubóstwa ustawowego.

Podobnie jak w poprzednich latach, zasięg ubóstwa był zdecydowanie większy na wsi niż w miastach. W konsekwencji mieszkańcy wsi stanowili ponad 60% osób żyjących poniżej granicy ubóstwa skrajnego i ustawowego, podczas gdy udział ludności wiejskiej wśród ogółu ludności Polski stanowił mniej niż 40%⁴⁶.

Łącznie w krajach Unii Europejskiej w roku 2011 było prawie 120 mln osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Polska wśród krajów UE 27 należała do państw o wysokiej wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wynoszącym 27,2%⁴⁷.

Należy zauważyć, że szczególnie zagrożeni są ci, którzy przed utratą zatrudnienia należeli do najniższych grup dochodowych. Do granicy ubóstwa szybko zbliżają się również

⁴⁰ B. Pielniński, *Granice jako źródła biedy? Dyskusje wokół polityki liberalizacji handlu*, [w:] *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*, red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, Dom Wydawniczy, Warszawa 2010, s. 44–45.

⁴¹ *Raport GUS o ubóstwie*, <http://nowyobywatel.pl/2011/07/28/jest-raport-gus-o-ubostwie/> (dostęp: 20.01.2014).

⁴² M. Kuta-Palach, K. Malicki, M. Pokrzywa, S. Wilk, *op. cit.*, s. 37.

⁴³ *Raport GUS o ubóstwie*, <http://nowyobywatel.pl/2011/07/28/jest-raport-gus-o-ubostwie/> (dostęp: 20.01.2014).

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ubóstwo w Polsce – 2011*, oprac. zespół pod kierunkiem A. Bieńkuńskiej, <http://www.egospodarka.pl/81479,Ubostwo-w-Polsce-2011,1,39,1.html> (dostęp: 26.08.2014).

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Szerzej: *Aktywność ekonomiczna ludności. Narodowy Spis Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2013, s. 42 n.

obywatele lepiej dotąd sytuowani, którzy wykorzystują zgromadzone do tej pory środki finansowe⁴⁸. Drastyczną formą walki z brakiem pieniędzy staje się sprzedaż dóbr trwałego użytku oraz oszczędzanie na zakupie żywności. Brak stałego źródła dochodu eliminuje możliwość swobodnego podejmowania decyzji, wymuszając na osobie bezrobotnej i jej rodzinie w formie prostej wegetacji materialnej⁴⁹.

6. ZAKOŃCZENIE

Bezrobotni są potencjalną bazą społeczną skrajnych ruchów politycznych zagrażających prawu, demokracji, destabilizujących państwo. „Pauperyzacja (łac. *pauper* – biedny, ubogi) – jest to określenie masowego zjawiska ubożenia obserwowane w większych kręgach społeczeństwa”. Zjawisko pauperyzacji, które dotknęło znaczną część społeczeństwa w Polsce, nie jest fikcją; wywołało ono poczucie bezradności, pokrzywdzenia i niezadowolienia ze swego położenia materialnego. Ma to oczywiście ogromny wpływ na rodzinę i jej funkcjonowanie. W wielu przypadkach podstawową przyczyną biedy jest bezrobocie. Między biedą a ubóstwem dostrzega się ścisły związek – jeśli stopa bezrobocia wzrasta, wzrasta również poziom biedy.

Zjawisko bezrobocia w sposób szczególnie bolesny odbierane jest przez społeczeństwo województwa śląskiego, w którym od pokoleń zakorzeniony jest etos pracy, jako jeden z ideałów wartości kształtował styl życia tego społeczeństwa i stał się swoistego rodzaju wzorcem kulturowym.

Według danych OECD Polska cechuje się szczególnie małym zakresem wolności gospodarczej, co wynika głównie z administracyjnych ograniczeń w rozwoju przedsiębiorczości. Podobne wnioski wynikają także z badań Banku Światowego, według których istotną barierą w rozwoju przedsiębiorczości w Polsce stanowi niesprawny system egzekwowania należności oraz biurokracja związana z rozpoczynaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej (Bank Światowy, 2009).

Podsumowując, jedną z głównych przyczyn wysokiego bezrobocia w Polsce jest znaczne niedopasowanie kwalifikacji zawodowych osób bezrobotnych (podaż) do potrzeb rynku pracy (popyt). Wzrost zatrudnienia i towarzyszący mu spadek bezrobocia są dodatkowo ograniczane przez wysokie pozapłacowe koszty pracy, świadczenia społeczne osłabiające bodźce bezrobotnych do podejmowania pracy oraz niski stopień swobody gospodarczej.

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Aktywność ekonomiczna ludności. Narodowy Spis Ludności i Mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2013.
- [2] Begg D., Fischer S., Dornbusch R., *Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2007.
- [3] Cudak S., *Strukturalne przeobrażenia rodziny polskiej*, „Pedagogika Rodziny” 2/3 (2012).
- [4] Czechowska-Bieluga M., Kanios A., Sarzyńska E., *Profil kompetencji społecznych osób pracujących i bezrobotnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- [5] *Ekonomia*, W. red. Caban, PWE, Warszawa 2001.

⁴⁸ Szerzej: U. Sztanderska, *Bezrobocie w Polsce- cechy charakterystyczne* [w:] *Syndrom bezrobocia* pod red. R. Borowicz, K. Łacińskiej- Tyszka, Wyd. PAN, Warszawa 1993, s. 8.

⁴⁹ K. Leśniak- Moczuk, *Społeczne skutki bezrobocia w rejonie Mielca w latach 1990-1994*, Oficyna Wydawnicza PRz, Rzeszów 1997, s. 13.

- [6] Gajdarewicz T., Grotkowska G., Wincenciak L., *Determinanty czasu trwania bezrobocia absolwentów w Polsce*, „Gospodarka Narodowa” 2012/11–12.
- [7] Góral Z., *Bezrobocie i polityka zatrudnienia*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2013.
- [8] Kabaj M., *Badanie bezrobocia długotrwałego*, PWN, Warszawa 2001.
- [9] Kabaj M., *Strategie i programy przeciwdziałania bezrobociu w Unii Europejskiej i w Polsce*, Scholar, Warszawa 2004.
- [10] Kitowski J., *Remarks on the social costs of unemployment in Poland*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1994/XXVIII, H.
- [11] Kubiak E., Nakonieczna-Kisiel H., *Makroekonomiczne podstawy polityki gospodarczej*, Wydawnictwo Samorządowe FRDL, Warszawa 1999.
- [12] Kuta-Pałach M., Malicki K., Pokrzywa M., Wilk S., *Wykluczenie społeczne i ubóstwo na Podkarpaciu*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2011.
- [13] Krawczyk I., *Ekonomiczno-społeczne koszty bezrobocia*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2003/3.
- [14] Księżopolski M., *Modele polityki społecznej a ograniczenie problemów ubóstwa i wykluczenia społecznego*, [w:] *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*, red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, Dom Wydawniczy, Warszawa 2010.
- [15] Kwiatkowski E., *Bezrobocie podstawy teoretyczne*, PWN, Warszawa 2002.
- [16] Leśniak-Moczuk K., *Społeczne skutki bezrobocia w rejonie Mielca w latach 1990–1994*, Oficyna Wydawnicza PRz, Rzeszów 1997.
- [17] Mosiek P., *Socjologiczne aspekty bezrobocia*, „Polityka Społeczna” 2002/1.
- [18] Noga M., Stawicka M.K., *Rynek pracy w Polsce w dobie integracji europejskiej i globalizacji*, PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2009.
- [19] Olak A., Szabo S., *Współczesne zagrożenia społeczne. Bezpieczeństwo środowisku lokalnym – zarys problematyki*, Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój”, Ostrowiec Świętokrzyski 2012.
- [20] Pielniński B., *Granice jako źródła biedy? Dyskusje wokół polityki liberalizacji handlu*, [w:] *Polityka publiczna wobec ubóstwa i wykluczenia społecznego*, red. R. Szarfenberg, C. Żołędowski, M. Theiss, Dom Wydawniczy, Warszawa 2010.
- [21] Radziukiewicz M., *Zasięg ubóstwa w Polsce*, PWE, Warszawa, 2006.
- [22] *Raport GUS o ubóstwie*, <http://nowyobywatel.pl/2011/07/28/jest-raport-gus-o-ubostwie/> (dostęp: 20.01.2014).
- [23] *Rynek pracy w skali lokalnej*, red. R. Szula, A. Tucholska, Scholar, Warszawa 2004.
- [24] Sowa B., *Bezrobocie*, [w:] W. Kalita, M. Kurek, L. Piczak, B. Sowa, *Ekonomia. Wybrane zagadnienia mikro i makroekonomii, Dyplom WSPiA przepustką do biznesu*, 14 (134), Wyd. Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Rzeszów-Przemyśl 2014.
- [25] Sztanderska U., *Bezrobocie w Polsce – cechy charakterystyczne*, [w:] *Syndrom bezrobocia*, red. R. Borowicz, K. Łacińska-Tyszką, PAN, Warszawa 1993.
- [26] Śmilgin M., *Indywidualne i społeczne skutki bezrobocia na tle globalizacji*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2008/8.
- [27] Tarkowska E., *Zrozumieć biednego o dawnej i obecnej biedzie w Polsce*, Typografia, Warszawa 2000.
- [28] *Ubóstwo w Polsce – 2011*, oprac. zespół pod kierunkiem A. Bieńkuńskiej, <http://www.egospodarka.pl/81479,Ubostwo-w-Polsce-2011,1,39,1.html>, (dostęp: 26.08.2014).
- [29] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU 2013, poz. 674 ze zm.).
- [30] Ustawa z 17 lipca 2009 r. o praktykach absolwenckich (DzU 2009 nr 127, poz. 1052).
- [31] Winiarczyk A., *Migracje zarobkowe jedną z przyczyn niepełności rodziny*, „Pedagogika Rodziny” 1/2 (2011).
- [32] Wojtyna A., *Czy Polsce grozi efekt histerezy?*, „Gospodarka Narodowa” 1994 nr 1.

UNEMPLOYMENT AND SOCIAL THREAT

The problem of persistent unemployment has become the subject of attention of economists as a result of the Great Depression of the 30s of last century, when in a short time, the unemployment rate in most industrialized countries rose to a level exceeding 20%. This fact caused that both sides of the ocean were established theoretical models which aim was to find out the cause of the unemployment and effective ways to fight with him. The phenomenon of impoverishment, which affected a large part of the population in Poland not fiction, it sparked a sense of helplessness, victimization and dissatisfaction with their material situation. This is of course a huge impact on the family and its functioning.

Sociologists point out that the lack of jobs affects the whole society. The unemployed are noticeably in the society, while almost every member of the community has to deal with the unemployed or the consequences of the negative phenomenon of unemployment. Public fear of losing a job is growing, whereas the labour market is one of the foundations of the social order and is analyzed through the sociological and economical prism.

The primary cause of unemployment is poverty, which in many cases is caused by unemployment. Between poverty and the poverty we see a close relationship. If the unemployment rate increases, also increases the level of poverty. This key issues presented in this article.

The purpose of this article is to point out at the negative phenomena, from the socio-economic viewpoint, resulting from the phenomenon of unemployment, especially among young people, school (university) leavers, who, after graduation, do not have prospects to take up any employment.

Keywords: unemployment, poverty, a poverty family

DOI: 10.7862/rz.2014.mmr.52

Tekst złożono w redakcji: wrzesień 2014

Przyjęto do druku: grudzień 2014